http://dx.doi.org/10.18778/7969-283-5.03

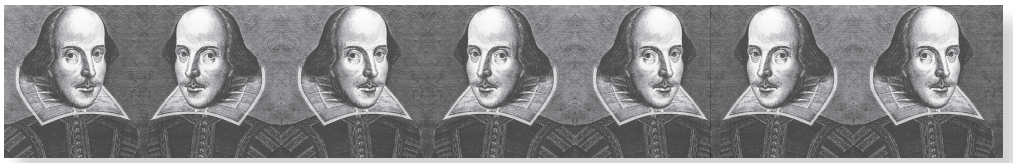

Elżbieta Stanisz

Polska krytyka szekspirowska w dwudziestoleciu międzywojennym[1]

Polacy zetknęli się z dziełami Szekspira już w XVII wieku, kiedy wędrowna trupa „angielskich komediantów" wystawiła sztuki dramaturga w Elblągu i Gdańsku[2], a później w Warszawie[3]. Bujnie kwitło wówczas życie teatralne i często gościły w Polsce przyjezdne trupy angielskich aktorów. W czasach panowania Zygmunta III i Władysława IV angielskie trupy aktorskie, pozostające w służbie polskich monarchów, często wystawiały dramaty Szekspira[4]. Chociaż przedstawienia te przeznaczone były dla szczupłego grona widzów i nie wywarły wpływu na życie kulturalne kraju, wprowadziły angielskiego dramaturga do polskiego życia teatralnego[5].

1 Esej powstał na bazie rozprawy doktorskiej pt. *Polskie kierunki szekspirologicznej myśli krytycznej w dwudziestoleciu międzywojennym* napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Krystyny Kujawińskiej Courtney i obronionej w 2007 roku na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego, a następnie wydanej w 2011 roku nakładem Wydawnictwa Adam Marszałek.

2 W 1607 roku trupa Johna Greena wystawiała sztuki Szekspira (prawdopodobnie w języku angielskim) dla licznej tam wówczas kolonii angielskiej (Limon, 1985: 163).

3 W Warszawie trupa wystawiała sztuki w niemieckich przekładach w latach 1616–1617 i 1619 roku (Limon, 1985: 163).

4 Były to trupy Arenda Arschena (Aarona Askena) – na dworze Zygmunta III i Roberta Archera – na dworze Władysława IV (Raszewski, 1977: 28), (Limon, 1985: 103–105).

5 Okres ten zbadali i opracowali: S. Windykiewicz, w pracy *Teatr Polski. Przed powstaniem sceny narodowej,* (1921), M. Szyjkowski w *Dziejach nowożytnej tragedii polskiej. Typ szekspirowski* (1923), S. Helsztyński w *Poland's Homage to Shakespeare* [*Polski hołd dla Szekspira*] (1965), Z. Raszewski *w Krótkiej historii teatru polskiego* (1977), J. Limon w *Gentlemen of a Company* [*Dżentelmeni z trupy teatralnej*] (1985).

komentarz/uwagi

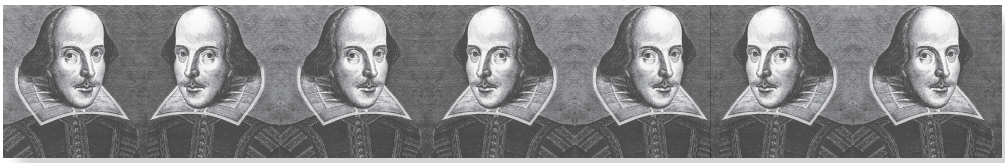

Historia odbioru Szekspira przez szersze grupy publiczności rozpoczęła się w okresie oświecenia, od otwarcia Teatru Narodowego i założenia czasopisma *Monitor*[6]. Pisujący dla *Monitora* Ignacy Krasicki, czołowa postać epoki, popierał dramat typu szekspirowskiego, a jego sąd oswoił „[z]arówno polskich dramatopisarzy, jak i widzów z tą pozornie trudną do racjonalnego określenia materią świata zawartego w dramacie" (Lasocka, 1993: 98). Sztuki angielskiego dramaturga często wówczas gościły na scenie Teatru Narodowego, gdzie wystawiały je, odwiedzające Warszawę, niemieckie i francuskie trupy teatralne.

❧ Szekspir tłumaczony z oryginału pojawił się w Polsce w okresie romantyzmu.

Pierwsze dramaty Szekspira wystawiane w języku polskim nie były tłumaczeniami z oryginału, ale przekładami przeróbek, daleko odbiegającymi od wersji oryginalnych. W 1782 roku Franciszek Zabłocki (1752–1821) ogłosił i wystawił na scenie Teatru Narodowego przekład francuskiej przeróbki *Wesołych kumoszek z Windsoru*[7]. W 1797 roku Wojciech Bogusławski (1757–1829) wystawił we Lwowie własne tłumaczenie przeróbki *Hamleta*, a w 1799 roku adaptację *Romea i Julii*, w tłumaczeniu biskupa Kossakowskiego, graną pod tytułem *Groby Werony.* W Warszawie Bogusławski wystawił: w 1799 roku *Groby Werony*, w 1801 – *Otella*, a w 1805 roku *Króla Leara*[8] (w tłumaczeniu Ludwika Osińskiego). Chociaż grane przeróbki zniekształcały arcydzieła Szekspira, niemniej jednak przybliżały polskiemu widzowi twórczość angielskiego dramaturga.

Szekspir tłumaczony z oryginału pojawił się w Polsce w okresie romantyzmu. Tłumaczenia, jakie zaczęły się wtedy ukazywać, często były dziełem najwybitniejszych poe-

6 Teatr Narodowy w Warszawie został otwarty w 1765. W tym samym czasie powstało czasopismo *Monitor.*

7 Było to tłumaczenie sztuki J.-M. Collota d'Herboisa wydane pod tytułem *Samochwał albo Amant-Wilkołak.*

8 Bogusławski wystawił przeróbki: *Hamleta* F. L. Schrödera, *Romea i Julii* L. S. Merciera, *Otella* i *Króla Leara* J.-F. Ducisa.

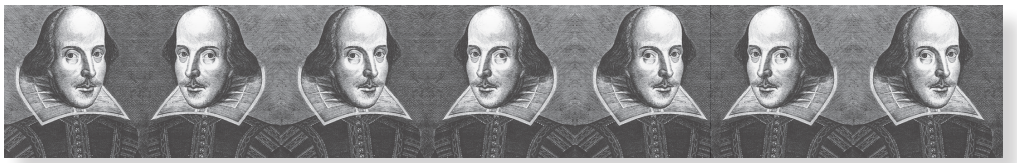

tów romantycznych. Tak Adam Mickiewicz (1798–1855) jak Juliusz Słowacki (1809–1849) przełożyli fragmenty jego dramatów[9]. Po Powstaniu Listopadowym pojawił się w Polsce pomysł pełnego przyswojenia literaturze polskiej Szekspira. Przekładem dzieł angielskiego dramaturga zajęli się: Ignacy Hołowiński (1807–1855), Placyd Jankowski (1810–1872) i Józef Korzeniowski (1797–1863). W latach 1840–1844 przełożyli i wydali dziesięć dramatów Szekspira. W tym samym czasie dwaj polscy emigranci w Londynie: Stanisław Egbert Koźmian (1804–1864) i Leon Ulrich (1811–1885) podjęli się tego samego zadania. Koźmian przetłumaczył siedem sztuk, które zostały wydane, w trzech tomach, w 1866, 1869 i 1877 roku[10]. Leon Ulrich, jako pierwszy, przełożył wszystkie dzieła Szekspira. W Warszawie do grupy tłumaczy dołączył Józef Paszkowski (1817–1861), który w latach 1856–1861 ogłosił przekłady dziewięciu utworów Szekspira[11]. Na przekładach Paszkowskiego, Ulricha i Koźmiana oparto pierwsze zbiorowe wydanie *Dzieł Dramatycznych* Szekspira, które ukazało się w Warszawie w latach 1875–1877. Wydanie to nie zaspokoiło zapotrzebowania na polskie przekłady twórczości angielskiego dramaturga, ponieważ w rozdzielonej zaborami Polsce mieszkańcy pozostałych zaborów nie mieli dostępu do warszawskiego wydania. Na przełomie wieku pojawiły się więc kolejne zbiorowe wydania dzieł Szekspira, tym razem w zaborze austriackim. W latach 1894/5 wydano *Dzieła* wyłącznie w przekładach Ulricha, a w 1895 Henryk Biegeleisen (1855–1934), wydał *Dzieła* w przekładach Paszkowskiego, Koźmiana, Korzeniowskiego i w nowych tłumaczeniach Jana Kasprowicza (1860–1926), Antoniego

9 W 1830 roku Mickiewicz przełożył urywek z *Romea i Julii* (akt 3, scena 2), zaś w 1834 Słowacki przetłumaczył fragment *Króla Leara* i sparafrazował akt 1 sceny 1, 2 i część 3 *Makbeta* (Helsztyński, 1964: 17–21).

10 Przekłady Koźmiana wydano w Poznaniu i z powodu rozbiorów, były mało znane w innych częściach Polski.

11 Po śmierci Paszkowskiego, w 1862 roku został wydany *Hamlet*, a trzy utwory w rękopisie pozostały w gestii wydawców i później zostały wykorzystane.

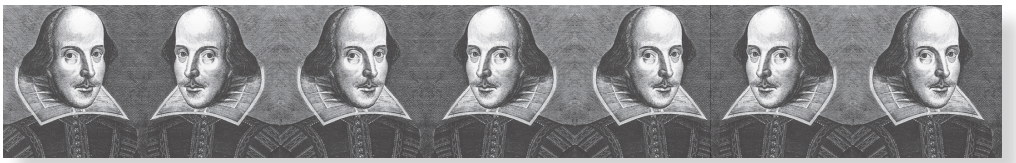

Lange (1861–1929), Stanisława Rossowskiego (1861–1940) i Edwarda Porębowicza (1862–1937)[12]. Poza wydaniami zbiorowymi, regularnie pojawiały się również wydania najbardziej znanych dramatów i najnowszych przekładów.

Od przełomu XIX i XX wieku rozwijała się też naukowa krytyka szekspirowska. Pierwsze monografie i rozprawy dotyczące Szekspira i jego twórczości pozostawili po sobie pisarze, badacze literatury polskiej i francuskiej oraz publicyści. Zajmowano się ogólną oceną dzieł, ich interpretacją, polemiką dotyczącą autorstwa, dziejami recepcji Szekspira w Polsce i związkami naszej literatury z twórczością angielskiego dramaturga. Rozprawy te były często na wysokim poziomie, ale było ich niewiele i miały charakter dorywczy. Brak filologii angielskiej na polskich uniwersytetach powodował, że prace te nie były poparte gruntowną znajomością literatury, historii czy kultury angielskiej (Birkenmajer, 1936: 241).

❧ Od przełomu XIX i XX wieku rozwijała się też naukowa krytyka szekspirowska.

Na początku XX wieku wzrost zainteresowania literaturą angielską i nauką języka stworzył warunki do utworzenia instytucji, która szkoliłaby ekspertów w tej dziedzinie. W 1908 roku, na Uniwersytecie Jagiellońskim, została powołana pierwsza w Polsce katedra anglistyki, a jej kierownikiem został profesor Roman Dyboski. Po I wojnie światowej, kiedy w odrodzonej Polsce reaktywowano istniejące na tych terenach uczelnie, w 1922 roku ponownie otwarto anglistykę w Krakowie, a Roman Dyboski powrócił na stanowisko kierownika katedry. Trzy inne uczelnie również utworzyły stałe katedry anglistyki. W 1921 roku powstała anglistyka na Uniwersytecie Poznańskim, kierowana przez Brytyjczyka, profesora Wilfrida Arbuthnota Masseya (1884–1969?). Anglistyka w Warszawie została otwarta w 1922 roku, pod kierownictwem profesora Andrzeja Tretiaka, którego asystentem był Stanisław Helsztyński. W 1924 roku anglistyka powstała także we Lwowie, a jej kierownikiem został profesor Władysław Tarnawski.

[12] Zbiór wychodził w formie zeszytów, a w całości *Dzieła* ukazały się jako drugie wydanie w roku 1897.

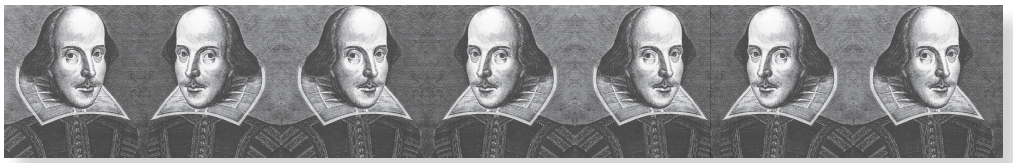

Pierwszym polskim szekspirologiem, a równocześnie twórcą polskiej anglistyki był profesor Roman Dyboski (1883–1945). Literaturą angielską zainteresował go Wilhelm Creizenach (1851–1919), jeden z jego nauczycieli na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Za jego radą, po roku studiów w Krakowie, Dyboski kontynuował naukę w Wiedniu, gdzie w ciągu trzech lat ukończył studia i w 1905 roku uzyskał tytuł doktora filozofii. Jego praca doktorska, *Tennysons Sprache und Stil* [*Język i styl Tennysona*] została wydana w Wiedniu w 1907 roku. W tym samym roku Dyboski wyjechał na stypendium do Wielkiej Brytanii.

Po powrocie do Wiednia, w 1908 roku, uzyskał habilitację. Za pracę habilitacyjną uznano jego książkę, wydaną w Londynie w 1908 roku dla „Early English Text Society", *Songs, Carols and Other Miscellaneous Poems.* [*Pieśni, kolędy i wiersze różne*]. W tym samym roku Dyboski wrócił do Krakowa i został powołany do objęcia pierwszej w Polsce katedry anglistyki na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W Krakowie Dyboski kontynuował działalność badawczą z zakresu literatury angielskiej. W 1909 roku napisał pracę o Miltonie, a trzy lata później o Tennysonie. W 1910 roku wydał *Literaturę i język średniowiecznej Anglii*, pierwszy podręcznik literatury średniowiecznej dla studentów anglistyki, a w latach 1911–1913 *Dzieła Dramatyczne Szekspira*, do których napisał szkic wstępny i przedmowy do wszystkich sztuk. Było to pierwsze w Polsce wydanie dzieł Szekspira w krytycznym opracowaniu anglisty. Niestety, nastąpiło to tuż przed wybuchem I wojny światowej i nie zostało zauważone przez krytykę (Bela, 2000: 287), a po wojnie nie było już wznawiane[13]. W 1914 roku Dyboski napisał i wydał esej *O sonetach i poematach Szekspira*, będący uzupełnieniem wydania dzieł z lat 1911–1913.

[13] Do czasów II wojny światowej było to najpełniej zrealizowane przedsięwzięcie i główne wydanie dzieł Szekspira.

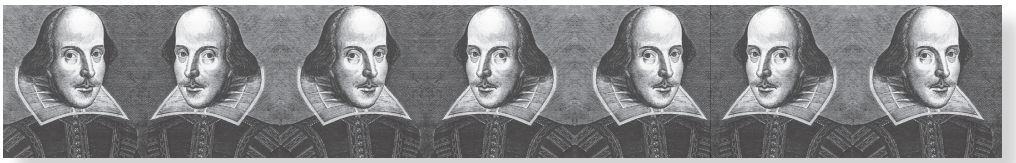

W 1914 roku Dyboski został powołany do służby wojskowej w armii austriackiej, znalazł się na froncie wschodnim i dostał się do niewoli, w której przebywał do roku 1919. Będąc jeńcem wojennym, był jednym z założycieli uniwersytetu obozowego, w którym sprawował funkcję rektora i prowadził wykłady z literatury angielskiej. W czasie długiego pobytu w Rosji Dyboski pracował też naukowo i w 1917 roku wydał w Moskwie szkic *Rytmika wysiłku i znużenia w twórczości Szekspira*[14]. Kiedy po podpisaniu pokoju z Polską nastąpiła repatriacja więźniów, w 1922 roku Dyboski wrócił do Krakowa[15], gdzie ponownie objął katedrę anglistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim. W tym samym roku otrzymał tytuł profesora zwyczajnego, wznowił wykłady z literatury angielskiej i pracę naukową. Przygotował wówczas ważną publikację *William Shakespeare*, wydaną w 1927 roku.

❧ Dyboski był cenionym naukowcem, uważanym za jednego z najwybitniejszych erudytów w skali europejskiej, więc często przeprowadzał prelekcje i wykłady na polskich i zagranicznych uniwersytetach.

Dyboski był cenionym naukowcem, uważanym za jednego z najwybitniejszych erudytów w skali europejskiej, więc często przeprowadzał prelekcje i wykłady na polskich i zagranicznych uniwersytetach. W Polsce zaznajamiał z literaturą angielską, a poza granicami kraju mówił o historii i literaturze polskiej. W latach 1927–1929 przeprowadził w Londynie serię wykładów w School of Slavonic Studies [Londyńskim Instytucie Slawistycznym], które zostały później wydane w *The Slavonic Review* oraz w formie książkowej[16]. W 1928 roku Dyboski został zaproszony do Stanów Zjednoczonych, aby wygłosić serię wykładów o kulturze polskiej. Podróżował po kraju z cyklem wykładów od jesieni 1928 do wiosny 1929 roku, odwiedzając dwadzieścia pięć

[14] Praca została zaprezentowana członkom Shakespeare Association w Wielkiej Brytanii i wydana w 1923 roku przez Towarzystwo Szekspirowskiej (Bela, 2000: 284–5).

[15] Swoje przeżycia z tych lat opisał w dzienniku *Siedem lat w Rosji i na Syberii* (1922).

[16] Były to prace *Periods of Polish Literary History* [*Okresy polskiej historii literatury*] (1923), *Modern Polish Literature* [*Współczesna literatura polska*] (1924), *Outlines of Polish History* [*Zarys historii Polski*] (1925) i *Poland Old and New* [*Nowa i dawna Polska*] (1926).

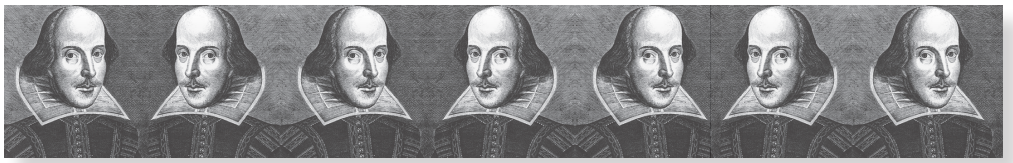

uniwersytetów i przeprowadzając ponad sto wykładów. Ponieważ Dyboski był naukowcem dobrze znanym w Stanach Zjednoczonych, został też członkiem polskiej delegacji rządowej wyjeżdżającej do Savannah w USA jesienią 1929 roku na obchody 150. rocznicy śmierci Kazimierza Pułaskiego.

Podczas swojej długoletniej pracy Dyboski opublikował wiele artykułów z zakresu literatury, kultury, edukacji oraz problematyki śląskiej, które ukazywały się w gazetach codziennych, tygodnikach i miesięcznikach. Teksty o kulturze i literaturze angielskiej oraz amerykańskiej zostały później zebrane i wydane jako książki: *Anglia po wojnie* (1924), *O Anglii i Anglikach* (1929), *Stany Zjednoczone Ameryki Północnej* (1930).

Poza pracą naukową i publicystyczną Dyboski prowadził rozległą działalność społeczną. Był organizatorem regionalnych uniwersytetów powszechnych, pełnomocnikiem Fundacji Kościuszkowskiej w Polsce i kuratorem sekcji krakowskiej organizacji zrzeszającej młodzież akademicką ze Śląska Cieszyńskiego. W czasie pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim, pełnił też funkcję społecznego kuratora Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczniów (Krajewska, 1968: 70).

Dyboski miał też wielkie zasługi dla rozwoju nowej dyscypliny naukowej, jaką w okresie międzywojennym była anglistyka. Przyczynił się do stworzenia katedr anglistyki w Warszawie i Lwowie, wysuwając na stanowiska kierowników katedr kandydatury Andrzeja Tretiaka i Władysława Tarnawskiego. W latach 1922–1939 sprawował nadzór merytoryczny nad wieloma pracami doktorskimi. Wykształcił również asystentów, wśród nich Przemysława Mroczkowskiego (1915–2002), późniejszego kierownika Katedry Filologii Angielskiej UJ, który rozpoczął swoją rozprawę doktorską pod kierunkiem Dyboskiego. O swoich związkach z Dyboskim wspominał też Stanisław Helsztyński, kierujący warszawską katedrą anglistyki po II wojnie światowej[17]. Kilku dawnych

[17] Helsztyński wspomina kontakty z Dyboskim w pamiętniku *Kronika rodzinna* (1986).

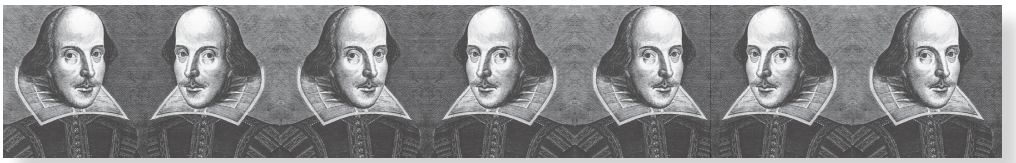

studentów Dyboskiego uzyskało katedry w uniwersytetach zagranicznych (Krajewska, 1968: 99).

Okres II wojny światowej Dyboski spędził w Krakowie. Chociaż nie prowadził wykładów na tajnym uniwersytecie, udostępnił studentom i wykładowcom swoją bogatą bibliotekę[18]. Lata okupacji spędził pisząc o literaturze i historii krajów anglojęzycznych. Napisał wtedy sześć obszernych monografii: *Sto lat literatury angielskiej, Wielcy pisarze amerykańscy*, *Dzieje Stanów Zjednoczonych*, *Dzieje Anglii*, *Zarys literatury amerykańskiej*, *Zarys literatury brytyjskiej*[19]. Po wojnie, w marcu 1945 roku, Dyboski podjął pracę w Katedrze Filologii Angielskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Popularność wykładów Profesora spowodowała wzrost zainteresowania studiami anglistycznymi, więc studium filologii angielskiej ogromnie się wtedy rozrosło (Krajewska, 1968: 96). Niestety, 1 czerwca 1945 roku Roman Dyboski zmarł nagle na atak serca.

❧ W czasie swojej długiej kariery naukowej Dyboski zajmował się wieloma zagadnieniami literatury angielskiej, ale najwięcej uwagi poświęcił twórczości Szekspira.

W czasie swojej długiej kariery naukowej Dyboski zajmował się wieloma zagadnieniami literatury angielskiej, ale najwięcej uwagi poświęcił twórczości Szekspira. Powracał do niego wielokrotnie, prowadząc wciąż nowe badania i regularnie publikując ich rezultaty. Jego największą pracą z tego zakresu jest, wydany w 1927 roku *William Shakespeare*, pierwsze w Polsce dzieło ujmujące całokształt twórczości angielskiego dramaturga, napisane przez naukowca szekspirologa. Drugą znaczącą pozycją szekspirowską jest, wydane w latach 1911–1913, opracowanie dzieł dramaturga – *Dzieła Dramatyczne Williama Szekspira*, zawierające szczegółową analizę każdej sztuki.

Dzieła dramatyczne z przedmowami Dyboskiego zostały wydane na początku jego kariery naukowej. Pisze je więc

[18] Uniwersytet został zorganizowany przez asystentki: Marię Laskowską-Michalską i Claire Grece-Dąbrowską, a jednym z wykładowców był profesor Władysław Tarnawski (Gibińska, Ozga, 1980: 22–23).

[19] Dwie pierwsze zostały wydane już po śmierci Dyboskiego, w latach 1957 i 1958, a manuskrypty pozostałych znajdują się w archiwach PAN.

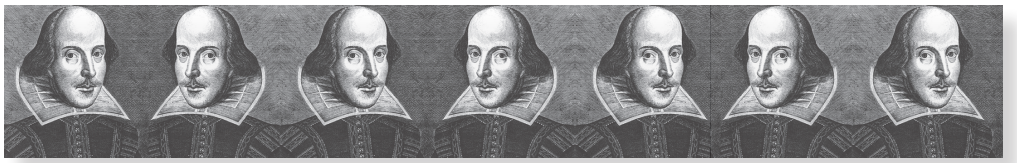

bardzo obiektywnie, nie wysuwając własnych interpretacji i sądów. Chce zobaczyć utwory oczami współczesnej mu krytyki, więc w analizie uwzględnia sądy wybitnych, współczesnych mu szekspirologów. Unika przy tym skrajnych opinii, a sam, nawet językiem nie sugeruje własnego stosunku do omawianych sztuk. Język tak barwny, jak ten którym Dyboski posługuje się później, pojawia się rzadko, tylko przy opisie najwybitniejszych dzieł. W przedmowie do pracy *William Shakespeare* Dyboski informuje, że chce „[w]skazać drogę tym, którzy dopiero szukają orientacji co do całokształtu twórczości Szekspira" (Dyboski, 1927: vi), więc analiza twórczości dramaturga nie jest bardzo szczegółowa. Niemniej jednak zakłada znajomość utworów i dużą wiedzę ogólną z zakresu literatury. Omawiając twórczość Szekspira, Dyboski nie podpiera się już autorytetami, ale opierając się na przeprowadzonych przez siebie badaniach, prezentuje własne interpretacje i pokazuje osobisty stosunek do omawianych utworów.

W obu pracach Dyboski prezentuje inne podejście do czytelnika. W pracy z 1927 roku zakłada dokładną znajomość fabuł sztuk. Omawiając postać lub sytuację, badacz często odwołuje się do innych utworów Szekspira. W *Dziełach Dramatycznych* pisząc o bohaterach, czy poruszanych tematach, wymienia również nazwy innych sztuk, w których widzi podobieństwa, a także opisuje porównywanych bohaterów i treść scen, do których nawiązuje. Zarówno w jednej, jak i w drugiej pracy Dyboski widzi konieczność przygotowania czytelnika do lepszego zrozumienia epoki, w której tworzył dramaturg, więc zaznajamia go z sytuacją polityczną i ekonomiczną, mającą wpływ na rozkwit literatury. Aby ułatwić zrozumienie tych czasów, daje odniesienia do sytuacji w Polsce, porównując Anglię Tudorów z czasami zygmuntowskimi. Praca *William Shakespeare* i przedmowy do utworów w *Dziełach Dramatycznych* mają podobny schemat. Dyboski informuje o genezie, czasie powstania sztuki, oraz miejscu dramatu w układzie wszystkich utworów Szekspira.

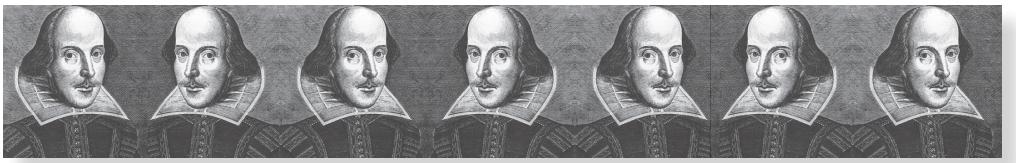

Analizując czas powstania sztuk, bierze pod uwagę tak dowody zewnętrzne, sprawdzalne, jak i wewnętrzne – oparte na własnych odczuciach i przemyśleniach. Podaje daty powstania dramatów, opierając wiedzę na wynikach najnowszych badań wybitnych szekspirologów, lub – jeżeli data nie była znana – spekuluje kiedy sztuka mogła powstać, na podstawie daty jej wydania lub wystawienia. Nawiązuje do wydarzeń historycznych lub stara się określić datę powstania przez podobieństwa stylu typowego dla danego okresu twórczości.

❧ Często postacie z jednej sztuki porównuje do postaci z innych, przyjmując, że czytelnik zna nie tylko omawiany dramat, ale i wszystkie pozostałe. Porównując bohaterów, Dyboski równocześnie pokazuje rozwój autora dramatów.

Trzon analizy wszystkich utworów stanowi charakterystyka postaci oraz występujące w dramatach motywy. W analizie bohaterów przede wszystkim szuka motywacji ich działań w akcji sztuki. Nie streszcza utworów, co w jego czasach było typowym elementem analizy tekstu, ale dokonując charakterystyki postaci zakłada, że czytelnik dobrze zna treści dramatów. Często postaci z jednej sztuki porównuje do postaci z innych, przyjmując, że czytelnik zna nie tylko omawiany dramat, ale i wszystkie pozostałe. Porównując bohaterów, Dyboski równocześnie pokazuje rozwój autora dramatów.

Inną ważną pracą szekspirologiczną Dyboskiego jest wydany w 1914 roku esej *O sonetach i poematach Szekspira.* Praca ta jest pierwszą w Polsce i przez dłuższy czas jedyną dogłębną analizą mniej znanych utworów Szekspira, którego wczesne poematy nie cieszyły się powodzeniem czytelników i nie były częstym przedmiotem analizy krytycznej. Praca Dyboskiego zawiera jego własne przemyślenia i bardzo subiektywne opinie. O *Sonetach* pisze z wyraźnym podziwem. Analizuje ich język i treść, odnosząc ją do wydarzeń z życia Szekspira. Wyraża jednak nieco inną opinię na temat poematów, zauważając w nich dużo błędów, które wynikają z wieku poety i małego doświadczenia literackiego, ale dostrzega ich znaczenie w twórczym rozwoju Szekspira.

Tak w eseju jak w pozostałych pracach Dyboski stosuje popularną w XIX wieku krytykę biograficzną, widząc

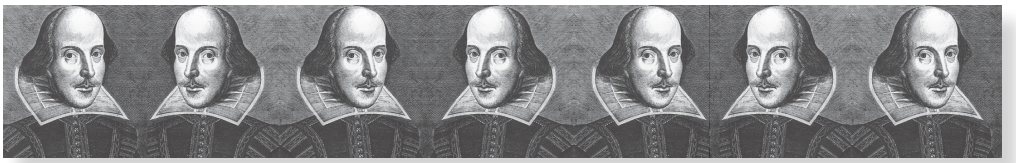

w sztukach nawiązanie do życia ich autora. Jedną z większych prac, całkowicie poświęconą takim rozważaniom jest *Rytmika wysiłku i znużenia w twórczości Szekspira* (1917), będąca próbą dostosowania sztuk Szekspira do teorii, którą Dyboski założył. Porównuje w niej karierę Szekspira do wznoszącej się i opadającej fali. W analizie prezentuje nowatorski sposób połączenia twórczości dramaturga z jego życiem. Całą twórczość widzi jako pasmo artystycznych wzlotów, po których następuje wyraźne osłabienie formy. Dostrzega to zarówno w całej twórczości dramaturga, jak i w poszczególnych sztukach, w których po lepszych scenach następuje osłabienie sił twórczych artysty. Swoje opinie stara się uzasadnić przykładami, będącymi jego własną interpretacją scen i działań bohaterów. Stara się wykazać, że wie, nie tylko, co Szekspir robił w różnych momentach swojego życia, ale też co myślał i jakimi zasadami się kierował. Szczególnie widoczne jest to w rozważaniach dotyczących przełomów w życiu Szekspira, kiedy analizuje i komentuje nawet domniemane myśli poety.

W dwudziestoleciu międzywojennym problem autorstwa dramatów Szekspira był popularnym tematem artykułów prasowych i przedmiotem badań naukowych. Dyboski omawia spekulacje dotyczące autorstwa w pracy *William Shakespeare*, w artykule „Zagadnienia szekspirowskie (1922) i w jednej ze swoich pierwszych publikacji – w artykule „Dramaty pseudo-szekspirowskie" – napisanym w 1909 roku przez, wtedy jeszcze doktora, Romana Dyboskiego. Problem stara się traktować naukowo, pisze więc o badaniach tekstów i roli filologów w badaniach nad autorstwem sztuk. Jest pierwszym polskim naukowcem zajmującym się analizą tekstów Szekspira, a wyniki jego badań pokrywają się z opiniami współczesnych krytyków.

Wśród publikacji Dyboskiego dużą grupę stanowią recenzje polskich i angielskich prac dotyczących twórczości Szekspira. Artykuły te prezentują opinie wielu współczesnych mu wybitnych naukowców i zaznajamiają polskiego

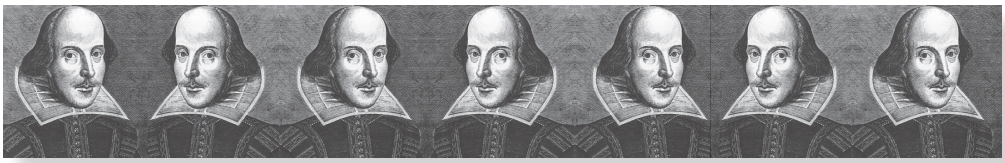

czytelnika z ówczesnym stanem badań nad twórczością Szekspira na świecie i w Polsce[20]. Choć Dyboski sam nie podejmuje się tłumaczenia dramatów Szekspira, często recenzuje tłumaczenia wydawanych w tych czasach dzieł, jak również nowe wydania dramatów i wstępy do nich. W artykułach dokonuje oceny przekładów i treści merytorycznych zawartych we wstępach. Często polemizuje z autorami wstępów, rozważając zasadność podanych danych i sposób podejścia autorów. Nie zgadzając się z opinią autora, podaje jak sam postrzega analizowany problem[21].

Wszystkie prace Dyboskiego, zarówno jego działalność publicystyczna, jak i praca naukowa mają ogromne znaczenie dla polskiej anglistyki i szekspirologii. Tworząc pierwsze polskie studia anglistyczne, zaznajamiał Polaków z arcydziełami literatury angielskiej, przybliżał nieznaną wówczas, krytykę anglosaską i wzbogacił naukę dziełami wielkiej klasy. Równocześnie prowadząc badania nad twórczością Szekspira i publikując ich rezultaty Dyboski, wprowadził Polskę do światowej szekspirologii.

Drugim wielkim naukowcem dwudziestolecia międzywojennego, zajmującym się badaniem twórczości Szekspira, był Władysław Hubert Tarnawski (1885–1951). W 1903 roku Tarnawski rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego, które wznowił w Krakowie, w roku akademickim 1908/9. Tam studiował pod kierunkiem profesora Romana Dyboskiego. Na jego seminarium, w krakowskiej katedrze anglistyki, Tarnawski przedstawił pracę doktorską *O polskich przekładach dramatów Szekspira*, i w 1913 roku uzyskał stopień doktora. Praca została wydana

[20] Recenzował książkę W. Raleigha (1861–1922) *Shakespeare* (1907), wydanie dzieł Szekspira A. Quillera-Coucha (1863–1944) i J. Dovera Wilsona (1881–1961) oraz prace naukowe A. Tretiaka i W. Tarnawskiego.

[21] Opublikował recenzje wydań *Burzy*, *Makbeta* (1922) i *Hamleta* (1923) w opracowaniu A. Tretiaka, tłumaczenie *Antoniusza i Kleopatry* W. Tarnawskiego z jego wstępem (1922) i recenzję *Sonetów* w przekładzie J. Kasprowicza (1923).

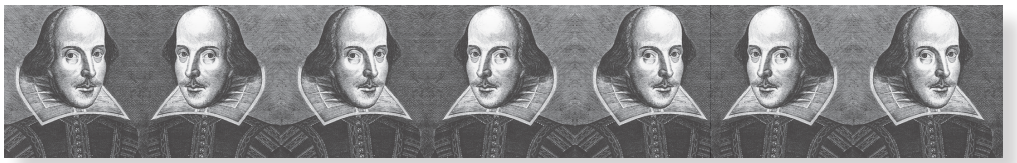

w 1914 roku i przyjęta w świecie naukowym z ogromnym zainteresowaniem. Wkrótce po jej wydaniu Tarnawski napisał kilka kolejnych artykułów związanych z Szekspirem, między innymi wydał recenzję wydania *Dzieł Dramatycznych*, przygotowanego przez Romana Dyboskiego. Po ukończeniu studiów, w 1914 roku Tarnawski powrócił do rodzinnego Przemyśla, gdzie otrzymał stanowisko nauczyciela gimnazjum. Ponieważ język angielski nie był wtedy przedmiotem szkolnym w galicyjskich gimnazjach, uczył języka polskiego i historii. Przez cały ten czas pracował naukowo, publikując rozprawy anglistyczne, głównie poświęcone Szekspirowi. Jak w 1946 roku napisał: „od czegokolwiek przez ostatnich lat pięćdziesiąt wychodziłem (naturalnie w kwestiach krytycznych czy historyczno-literackich), zawsze jakimś sposobem dochodziłem do Szekspira" (Tarnawski, 1946: 9).

Kiedy w 1919 roku rozpoczęła działalność Biblioteka Narodowa, wydania dzieł literatury angielskiej zaczęli opracowywać angliści, w tym Władysław Tarnawski. Opracował i przełożył trzy tomy szekspirowskie: *Antoniusza i Kleopatrę* (1921), *Romea i Julię* (1924) i *Juliusza Cezara* (1925). W 1929 roku zapowiedziano wydanie *Snu nocy letniej* w przekładzie Tarnawskiego, jednak przetłumaczona przez niego komedia została wydana wiele lat po jego śmierci[22]. W 1919 roku powstały plany utworzenia katedry anglistycznej na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Tarnawski postanowił więc uzupełnić kwalifikacje, aby móc starać się o profesurę. W roku 1923 uzyskał habilitację na podstawie pracy monograficznej *Krzysztof Marlowe, jego życie, dzieła i znaczenie w literaturze angielskiej* i w roku akademickim 1923/24, zarekomendowany przez profesora Romana Dyboskiego, objął nowo utworzoną Katedrę Filologii Angielskiej. Prowadził na niej wykłady prezentujące dzieje literatury angielskiej, ale znaczna ich część poświęcona była dramatom Szekspira (Starnawski, 1997: 239).

❧ Kiedy w 1919 roku rozpoczęła działalność Biblioteka Narodowa, wydania dzieł literatury angielskiej zaczęli opracowywać angliści, w tym Władysław Tarnawski.

[22] P. Mroczkowski opracował tłumaczenie i wydał w latach 1970 i 1987.

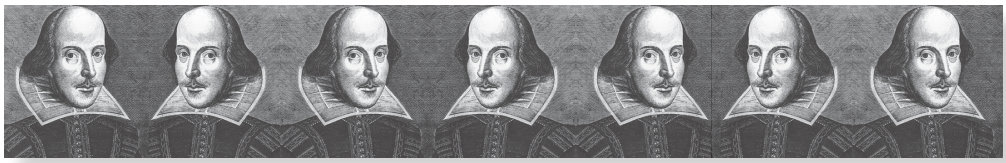

W 1926 roku Tarnawski wydał pierwszy podręcznik literatury angielskiej w języku polskim – *Historię literatury angielskiej. Od czasów najdawniejszych do Miltona i Drydena.* Drugi tom – *Historia literatury angielskiej od Swifta do Burke'a i Burnsa*, został wydany w 1930 roku. Kolejną obszerną pracą, był poświęcony literaturze i kulturze tom *Z Anglii współczesnej. Pięć szkiców,* wydany w 1927 roku. Do Szekspira powrócił w 1931 roku książką *Szekspir. Książka dla młodzieży i dorosłych*. Omawiając poszczególne dzieła, ilustrował je fragmentami we własnym przekładzie.

W latach 1934–1938 praca profesora jako kierownika katedry anglistyki została przerwana, ponieważ katedrę zlikwidowano[23]. Do pracy naukowej i na katedrę Tarnawski powrócił w grudniu 1937 roku. Wydał wtedy pracę *Szekspir katolikiem* (1938). W 1939 roku pozostał we Lwowie i nadal pracował jako profesor uniwersytecki, również w czasie okupacji sowieckiej. Wtedy też rozpoczął pracę nad przekładem wszystkich dzieł Szekspira, którą kontynuował podczas okupacji niemieckiej. Jak później napisał: „wojna i wojenne warunki naprowadziły mnie znowu do Szekspira i dziś mam w rękopisie wszystkich trzydzieści siedem dramatów" (Tarnawski, 1946: 9).

W 1941 roku Tarnawski przyjechał do Krakowa. Do końca wojny prowadził tam wykłady na anglistyce podziemnego uniwersytetu. W roku akademickim 1944/45 wrócił, na kilka miesięcy, na stanowisko kierownika lwowskiej katedry anglistyki, po czym opuścił Lwów i przeniósł się do Krakowa. W 1945 roku, po śmierci Romana Dyboskiego, objął po nim stanowisko kierownika Katedry Filologii Angielskiej UJ. Wykładał literaturę romantyczną i literaturę czasów reformacji, popularyzował też wiedzę o Szekspirze. W tym czasie zaangażował się w pracę, uznanego za nielegalny, Komitetu Ziem

[23] Zdaniem Starnawskiego katedrę zlikwidowano z powodów politycznych. Była to reakcją rządów sanacyjnych na piętnujące nieprawości rządu listy profesorów (1997: 241).

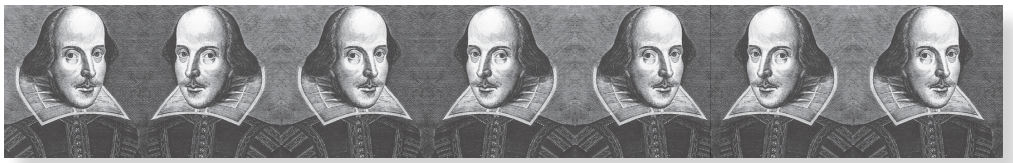

Wschodnich i w 1946 roku został aresztowany przez UB. Po procesie, w którym był oskarżony i sądzony jako jeden z przywódców Komitetu, w 1947 roku został skazany na 10 lat więzienia (Rożnowska-Szymczakowa, 1994: 55–56).

W 1948 roku Tarnawski uzyskał zgodę władz więziennych na kontynuowanie pracy naukowej. Poświęcił ten czas na dalszą pracę nad twórczością Szekspira. Napisał wtedy prace, które nie zostały wydane: *Składniki twórczości Szekspira*, *Szkic krytyczny o pismach niedramatycznych Shakespeare'a*, *Shakespeare na tle epoki* i wstępy do dramatów Szekspira. Zmarł w więzieniu w 1951 roku. Po jego śmierci wyszły jeszcze jego przekłady: *Hamleta* (1953 i 1955), *Króla Leara* i *Ryszarda II* (1957), *Burzy* (1958), *Snu nocy letniej* (1970) oraz kilka tłumaczeń sonetów, wydanych w tomie *Sonetów* w 1964 (Starnawski, 1997: 242)[24].

❧ Jedną z ważniejszych rozpraw z dziedziny szekspirologii jest wydana w 1914 roku praca doktorska Tarnawskiego.

Jedną z ważniejszych rozpraw z dziedziny szekspirologii jest wydana w 1914 roku praca doktorska Tarnawskiego *O polskich przekładach dramatów Szekspira.* Można uznać ją za pierwszą i do czasów współczesnych jedyną szczegółową analizę wszystkich ówczesnych przekładów Szekspira w Polsce. Tarnawski dokonuje ogólnej oceny pracy każdego tłumacza, a następnie szczegółowo analizuje jego przekłady. Zwraca uwagę na zastosowany typ wiersza i języka, dokładność tłumaczenia i samą znajomość języka przez tłumacza. W każdym wypadku podkreśla zalety przekładu i wylicza wady, które dostrzega, uzasadniając prezentowane opinie. Oceniając tłumaczenia, zwraca uwagę na archaizację stylu, problem ekwiwalencji formy i języka, czy znajomość przekładanego języka i biegłość we własnym języku. Wszystkie te zagadnienia stały się później istotnym elementem teorii tłumaczeń. Studium Tarnawskiego zawiera też uwagi dotyczące

[24] *Hamlet* został wydany w opracowaniu Sinki (1953) i Helsztyńskiego (1955), *Król Lear* i *Burza* w opracowaniu Helsztyńskiego, *Sen nocy letniej* w opracowaniu Mroczkowskiego, *Sonety* w opracowaniu Sito (Rożnowska-Szymczykowa, 1993/94: 55–70).

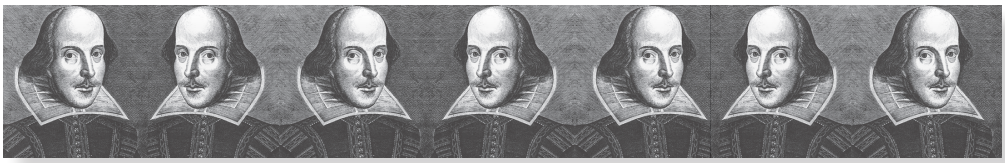

idealnego przekładu i zasad, jakimi powinien się kierować tłumacz tekstu Szekspirowskiego.

Kilka lat po wydaniu pracy o przekładach Tarnawski dołączył do grona tłumaczy. Jego pierwszą przełożoną sztuką jest *Romeo i Julia*, wydana w 1924 roku, a pierwszym wydanym przekładem *Antoniusz i Kleopatra* (1921). Do wybuchu II wojny światowej przetłumaczył jeszcze *Juliusza Cezara* (1925) i nie wydany wówczas *Sen nocy letniej.* We wstępie do *Antoniusza i Kleopatry* ogłosił też publicznie chęć wydania przekładów wszystkich dramatów Szekspira.

We wstępie do *Antoniusza i Kleopatry* Tarnawski wraca też do własnej teorii tłumaczenia. Pisze o zasadach, które stosuje w przekładach i podaje warunki, jakie należy stawiać dobremu przekładowi. Kilka lat później, po własnych doświadczeniach translatorskich, w artykule „W jakich przekładach grać Szekspira" (1945) po raz kolejny odnosi się w do własnej teorii[25]. Przyznaje się do popełnionych błędów i poprawia własną teorię przekładu. Jak pisze: „w zetknięciu z trudnościami oddania tekstu szekspirowskiego, teoria moja […] uległa dość znacznym modyfikacjom. Doszedłem do przekonania, że przekład jest jednym wielkim kompromisem między całym szeregiem względów" (1945: 12).

Dwie kolejne prace Tarnawskiego poświęcone twórczości Szekspira to: *Historia literatury angielskiej. Od czasów najdawniejszych do Miltona i Drydena* (1926) i *Szekspir. Książka dla młodzieży i dorosłych* (1931). *Historia* jest jednym z pierwszych podręczników uniwersyteckich, wydaniem bardzo ważnym dla studentów anglistyki. *Szekspir* natomiast jest pierwszą polską książką o angielskim dramaturgu skierowaną do młodego czytelnika. Tak w *Historii* i *Szekspirze*, jak i we wstępach do wydanych własnych przekładów Szekspira Tarnawski stosuje typową w jego czasach krytykę

[25] Artykuł jest odpowiedzią na artykuł Borowego, pod tym samym tytułem, krytykujący przekłady Tarnawskiego.

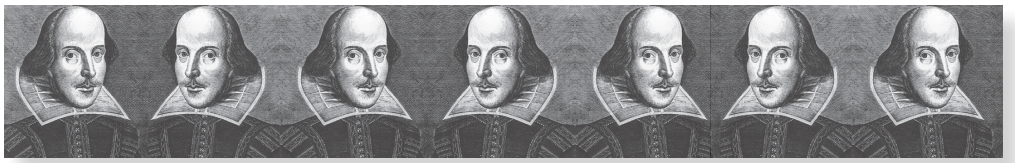

biograficzną. Rozważając życie dramaturga i analizując jego utwory, stawia siebie w pozycji tego, który rozumie intencje Szekspira, wie co myślał, i jakimi zasadami się kierował w różnych okresach twórczości. Również podczas analizy twórczości dramaturga, odczytuje dzieła przez interpretację biografii autora.

Utwory analizuje w sposób podobny do Dyboskiego i krytyków angielskich, na których obaj się wzorowali, chociaż na inne elementy kładzie nacisk i rozważa inne motywy dramatów. Informuje o czasie powstania sztuk i ich genezie oraz, szczególnie przy wczesnych utworach, wpływie innych autorów. Pisząc o genezie i dacie wydania, Tarnawski przeprowadza badania tekstowe, analizując wydania w formacie quarto. Rozważania jego są bardzo nowatorskie jak na te czasy, a Tarnawski jest jedynym polskim krytykiem przeprowadzającym takie szczegółowe badania tekstowe dzieł Szekspira.

Nie zajmuje się głęboką charakterystyką postaci dramatów. Tym różni się od Dyboskiego, dla którego jest to podstawa każdej analizy. W przeciwieństwie do współczesnych mu krytyków, Tarnawski rozważa przede wszystkim problemy poruszane w dramatach. Często jest to połączone z odniesieniami do wydarzeń historycznych i rozważaniami na temat stosunku dramaturga do współczesnych mu problemów społecznych czy politycznych. Analiza bohatera utworu Szekspira pojawia się natomiast w artykułach: „O *Juljuszu Cezarze*" (1925) i „Postać Szajloka w *Kupcu weneckim*" (1930). Pisze w nich o pojedynczych postaciach: Brutusie i Shylocku. We wczesnych pracach, dokonując analizy bohaterów często ocenia ich postępowanie, kierując się kryteriami współczesnych mu zasad moralnych. W *Szekspirze* i artykułach pisanych w latach trzydziestych widać pewną zmianę. Widzi Szekspira na tle swojej epoki, podkreśla więc, że jego poglądy na życie i rodzinę były takie, jak wielu mu współczesnych.

❧ W przeciwieństwie do współczesnych mu krytyków, Tarnawski rozważa przede wszystkim problemy poruszane w dramatach.

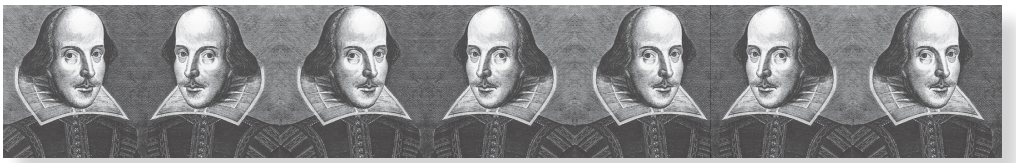

Tematem, do którego Tarnawski wielokrotnie powraca w pracach i artykułach, jest problem religii Szekspira. Wspomina o tym w: recenzji *Rytmiki wysiłku i znużenia w twórczości Szekspira* Dyboskiego, *Historii literatury,* wykładzie „Falstaff a religia Szekspira" (1929)[26] i poświęconej temu problemowi książce *Szekspir katolikiem* (1938). Pogląd prezentowany w jednej z jego ostatnich wydanych prac zdecydowanie różni się od opinii wcześniejszych. W recenzji i *Historii* Tarnawski uważa, że nie znamy poglądów religijnych dramaturga, chociaż w jego dziełach widać dużą tolerancję religijną. W wykładzie stara się dowieść, że dramat *Henryk IV* jest anty-protestancki, więc skłonny jest zgodzić się z poglądami o katolicyzmie dramaturga. W książce *Szekspir katolikiem,* już z pełnym przekonaniem, forsuje przekonanie o katolicyzmie Szekspira. Wylicza fakty z jego życia, mogące sugerować jego katolicyzm i wymienia sztuki dramaturga, w których – jak twierdzi – można dostrzec takie poglądy religijne.

Początek XX wieku przyniósł liczne teorie dotyczące autorstwa dzieł Szekspira. Pojawiły się prace naukowe i artykuły prasowe publikujące rezultaty tych badań. Tarnawski włączył się do dyskusji. Problem autorstwa porusza w *Historii, Szekspirze*, we wstępach do dramatów i artykule „Szekspir czy nie Szekspir?" (1923). Chociaż znajduje fragmenty dramatów które – jego zdaniem – nie są w całości autorstwa Szekspira, zdecydowanie sprzeciwia się kwestionowaniu autorstwa dramaturga i postuluje trzymanie się danych, świadczących o tym, że to jednak on napisał wszystkie swoje sztuki.

Podobnie jak pozostali polscy szekspirolodzy, Tarnawski propagował wiedzę szekspirologiczną w artykułach i wykładach[27]. Dużą grupę jego artykułów stanowią recenzje tłumaczeń lub polskich prac z dziedziny szekspirologii. Omawia pracę Romana Dyboskiego *Rytmika wysiłku i znużenia w twór-*

[26] Wykład został wygłoszony na posiedzeniu Towarzystwa Naukowego we Lwowie.

[27] Często prowadził wykłady w Towarzystwie Naukowym we Lwowie.

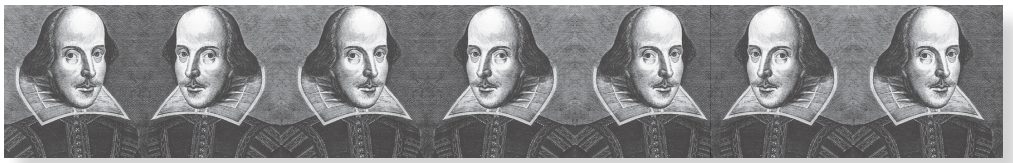

czości Szekspira (1921), recenzuje tłumaczenie *Sonetów,* dokonane przez Marię Sułkowską (1929) i, w artykule „Szekspir Kasprowicza" (1931), wszystkie przekłady Jana Kasprowicza. Publikuje też artykuły przybliżające wyniki badań współczesnych mu szekspirologów[28], pisząc obszernie o tych, które uważa za trwałe zdobycze wiedzy szekspirologicznej.

Tarnawski jest drugim wielkim szekspirologiem dwudziestolecia międzywojennego, którego praca poszerzyła wiedzę o angielskim dramaturgu w Polsce i włączyła nasz kraj do narodów liczących się w badaniach szekspirologicznych. Opracowując i modyfikując teorię przekładu, zapoczątkował rozwój polskiej krytyki przekładu. Był też jednym z nielicznych tłumaczy, a jedynym naukowcem, który z powodzeniem przełożył wszystkie dzieła dramatyczne Szekspira.

❧ Tarnawski jest drugim wielkim szekspirologiem dwudziestolecia międzywojennego, którego praca poszerzyła wiedzę o angielskim dramaturgu w Polsce i włączyła nasz kraj do narodów liczących się w badaniach szekspirologicznych.

Trzecim wielkim szekspirologiem-anglistą jest warszawski naukowiec Andrzej Tretiak (1886–1944). Kiedy w 1904 roku rozpoczął studia polonistyczne i germanistyczne na Wydziale Filozoficznym UJ, był studentem Wilhelma Creizenacha i Stanisława Tarnowskiego, autorów wielu prac szekspirologicznych. Dzięki obu mentorom zainteresował się studiami anglistycznymi, które kontynuował, w Wiedniu i Heidelbergu, do 1908 roku. Po studiach wyjechał do Londynu, gdzie prowadził badania naukowe. Po powrocie do kraju, w latach 1908–1910, pracował jako nauczyciel w gimnazjum, zajmując się równocześnie pracą naukową. Jego pierwsze prace naukowe: *Marlowe i Mickiewicz* i *Oskar Wilde jako liryk*, zostały wydane w 1907 roku, a artykuł z zakresu literatury angielskiej, „Typ literacki Browninga i Hauptmana", w 1908 roku. W roku 1909 uzyskał na UJ stopień doktora filozofii, zostając pierwszym w Polsce doktorem anglistyki. Jego praca *Über „hapax legomena" by Shakespeare* [*„Hapax legomena" w dziełach Szekspira*], pisana pod kierunkiem Creizenacha, dotyczyła form występujących jednorazowo

[28] Między innymi artykuł „Wyniki badań szekspirowskich XX wieku" opublikowany w 1931.

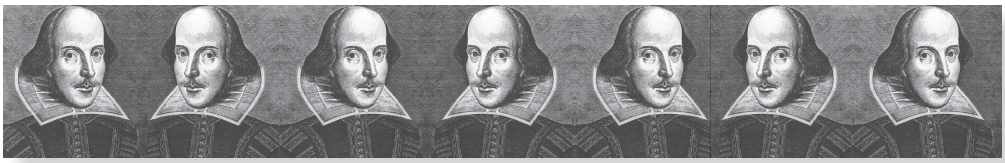

w dramatach Szekspira. W 1910 roku odkrył nieznany rękopis epigramatów Harringtona i wydał książkę *John Harrington, epigramatysta dworski z czasów królowej Elżbiety (1561–1612)*, swoją pierwszą większą pracę naukową. W 1910 roku ukazało się również jego opracowanie *Powieściopisarz – mistyk R. H. Benson.* Regularnie publikował wówczas teksty dotyczącej literatury angielskiej, między innymi artykuły: „Angielski poemat z XVII na cześć króla Jana III" i „Karol Dicken".

Praca w charakterze nauczyciela nie była dla Tretiaka wystarczająco atrakcyjna, zmienił więc plany życiowe i podjął studia rolnicze, a po otrzymaniu dyplomu pracował przez 10 lat jako administrator rolny. Pracując w rolnictwie, nie porzucił zainteresowań naukowych związanych z literaturą angielską. Kiedy „Biblioteka Narodowa" zaczęła publikować dzieła literatury światowej, Tretiak został głównym współpracownikiem angielskiego działu wydawnictwa. Debiutował opracowaniem *Burzy* Szekspira w 1921 roku. W kolejnych latach zostały wydane jego opracowania sztuk Szekspira: *Makbeta*, *Hamleta* (1922) i *Króla Leara* (1923). Szczególnie ważne były wydania *Hamleta* i *Króla Leara*, w jego własnym przekładzie. Do przekładu używał niewykorzystywanego przez innych tłumaczy jedenastozgłoskowego wiersza jambicznego, uważając że dzięki temu zbliża się do tonu oryginału. Chociaż starał się tłumaczyć bardzo wiernie i naśladować rytmiczność wiersza szekspirowskiego, jego przekłady nie zostały dobrze ocenione. Uznano je za sumienne, ale rozwlekłe i trudne w czytaniu (Borowy, 1938–45: 262–264).

Do pracy zawodowej związanej z literaturą angielską Tretiak powrócił w 1922 roku. W tym roku został ponownie otwarty Uniwersytet Warszawski, a Tretiakowi zaproponowano objęcie katedry anglistyki. Kontynuował więc pracę naukową, zajmując się literaturą angielskiego odrodzenia, romantyzmem, okresem wiktoriańskim oraz dziejami dramatu. Pisał też nadal prace szekspirologiczne. W 1927 roku „Biblioteka Narodowa" wydała *Otella*, w tłumaczeniu Paszkowskiego, z wstępem i komentarzem Tretiaka.

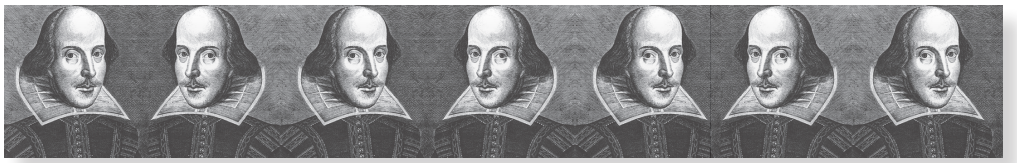

Poza pracą naukową Tretiak publikował liczne artykuły w czasopismach naukowo-literackich, z których wiele związanych było z jego zainteresowaniem Szekspirem. Wydał, między innymi: „Z nowszej literatury szekspirowskiej" (1922), *Środki artystyczne sceny szekspirowskiej* (1925), „Scena szekspirowska" (1925), „Inscenizacja *Juljusza Cezara* na scenie szekspirowskiej" (1925), „*The Merchant of Venice* and the 'Alien' question" [„Zagadnienie obcości w *Kupcu weneckim*"] (1929), „Kompozycja *Antoniusza i Kleopatry* W. Shakespeare'a" (1937).

Tretiak angażował się też w pracę administracyjną na uniwersytecie. W latach 1932–1934 pełnił funkcję kuratora Katedry Filologii Romańskiej i kuratora Zakładu Sinologii, a w latach 1935–1936 był kuratorem Biblioteki Uniwersyteckiej. W 1939 roku został dziekanem Wydziału Humanistycznego UW. Funkcję tę pełnił w konspiracji jeszcze przez trzy lata wojny. Działał też społecznie. Był jednym z założycieli Warszawskiego Klubu Literackiego i Naukowego, członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego i kuratorem katolickich stowarzyszeń akademickich.

W czasie wojny i okupacji współuczestniczył w pracach tajnego uniwersytetu i brał czynny udział w działalności podziemnej. Przez wszystkie lata okupacji hitlerowskiej działał w organizacji zajmującej się opieką nad jeńcami uchodzącymi z niewoli niemieckiej. W kwietniu 1944 roku został aresztowany i uwięziony na Pawiaku. Ponieważ zatrzymano go pod cudzym nazwiskiem, a Gestapo nie zidentyfikowało Tretiaka jako poszukiwanego członka organizacji podziemnej, po kilku miesiącach udało mu się uzyskać zwolnienie z więzienia. Krótki okres pobytu na wolności przerwał wybuch Powstania Warszawskiego. W pierwszych dniach powstania, 3 sierpnia 1944 roku Tretiak został aresztowany i zatrzymany jako zakładnik. Od tej pory już go nie widziano. Prawdopodobnie 4 lub 5 sierpnia 1944 roku został rozstrzelany przez Niemców.

❧ Poza pracą naukową Tretiak publikował liczne artykuły w czasopismach naukowo-literackich, z których wiele związanych było z jego zainteresowaniem Szekspirem.

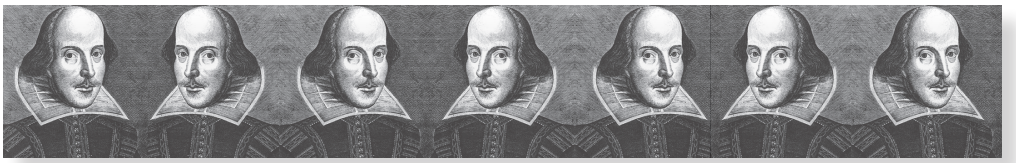

Największą grupę prac z zakresu szekspirologii, napisanych przez Tretiaka w okresie międzywojennym, stanowią wydania dzieł Szekspira. Opracował wstępy i objaśnienia do *Burzy*, *Makbeta i Otella* w tłumaczeniu Paszkowskiego oraz *Hamleta i Króla Leara* we własnym przekładzie. We wszystkich pracach konsekwentnie wykorzystuje własną teorię struktury dzieła literackiego, rozważając wewnętrzną i zewnętrzną formę i treść omawianych dramatów. W każdym opracowaniu dużo uwagi poświęca genezie utworu i stosunkowi autora do jego źródła. Aby prześledzić sposób tworzenia dzieła, analizuje stosunek Szekspira do tematu, badając jakie elementy utworu pochodzą z pracy, na której Szekspir się opierał, jakie zmiany wprowadził, co nowego dodał. We wszystkich opracowaniach dokładnie omawia budowę dramatów, rozważając podział i znaczenie poszczególnych aktów[29]. Podkreśla rolę epizodów, które wydają się niezwiązane logiczną akcją, lecz łączą całość nastrojem i wykorzystując różnego typu środki obrazowe, wpływają na widza. W swoich pracach Tretiak, jak i inni współcześni mu krytycy, łączy dzieło z twórcą. Widzi utwory jako wyraz przeżyć i stanów ducha autora, a więc wpisuje się w panujący wówczas prąd biograficzny.

Największą grupę prac z zakresu szekspirologii, napisanych przez Tretiaka w okresie międzywojennym, stanowią wydania dzieł Szekspira.

W każdej z omawianych sztuk Tretiak zwraca uwagę na pewne, ważne dla niego aspekty omawianych dramatów. Rozważa problemy uniwersalne, takie jak: żądza władzy, ambicja, siła zła, pojawiające się wszędzie i aktualne w każdym czasie i w każdej epoce. Takim rozważaniom poświęcone są też artykuły Tretiaka. W artykule „*The Merchant of Venice* and the 'Alien' Question"[30] rozważa postać Shylocka jako symbolu uchodźcy w Anglii. Tak jak Dyboski i Tarnawski, Tretiak wprowadza do swoich prac polski kontekst. Pisze

[29] Obszerną pracą Tretiaka poświęconą tylko kompozycji dramatu jest też *Kompozycja „Antoniusza i Kleopatry"* (1937).

[30] Artykuł został opublikowany w wychodzącym w Polsce w języku angielskim *The Review of English Studies.*

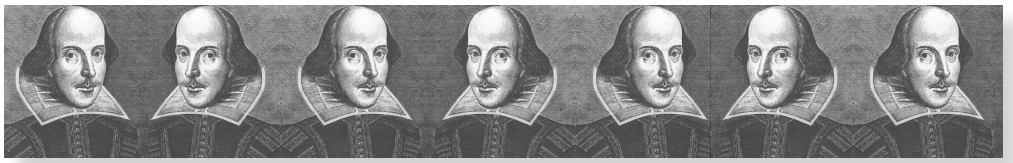

o istniejących w Polsce przeróbkach i przekładach, a także omawia pracę polskich tłumaczy. Generalnie, nie jest zadowolony z polskich przekładów, ale tłumaczy trudności w przekładzie bogactwem językowym Szekspira oraz specyfiką języków słowiańskich.

W dwudziestoleciu międzywojennym, kiedy rozpoczynały się badania historii teatru, Tretiak jako pierwszy polski naukowiec zaczął pisać o teatrze elżbietańskim. Sceną teatru szekspirowskiego zajmuje się w pracy *Środki artystyczne sceny szekspirowskiej* (1925) i artykułach: „Scena szekspirowska" (1924) i „Inscenizacja *Juljusza Cezara* na scenie szekspirowskiej" (1925). W *Środkach artystycznych* analizuje istniejące w czasach Szekspira typy teatrów i grane przedstawienia. Wyjaśnia różnice między początkami teatru publicznego, ze sztukami odgrywanymi w przystosowanych do tego celu gospodach a późniejszymi latami, kiedy przedstawienia przeniosły się do wybudowanych specjalnie do tego celu teatrów. We wszystkich trzech pracach zajmuje się wyglądem teatru. Opisuje przygotowanie sceny głównej i potrzebnych w wielu przedstawieniach scen: „górnej" i „tylnej". Wyjaśnia, kiedy były one wykorzystywane, podając przykłady scen ze sztuk Szekspira. Informacje podawane przez Tretiaka są oparte na dostępnych mu wynikach prac naukowych, ale prezentuje też własne poglądy dotyczące sceny, kostiumów czy wyglądu teatru[31].

Tretiak, podobnie jak pozostali polscy szekspirolodzy, włączył się do dyskusji dotyczącej autorstwa dzieł Szekspira, publikując artykuły „Czy Szekspir był autorem Szekspira?" i (1925) „Z nowszej literatury szekspirowskiej" (1922), w których wyjaśnia dlaczego nie możemy przyjąć argumentów zaprzeczających autorstwa Szekspira. Publikuje też artykuły, zajmujące się zagadnieniami szekspirowskimi, spowodowane premierami sztuk Szekspira na lokalnej scenie. W recenzjach przedstawień *Juliusza Cezara*, *Snu nocy letniej* czy

[31] Współczesna wiedza o teatrze elżbietańskim nie potwierdziła wielu domysłów Tretiaka.

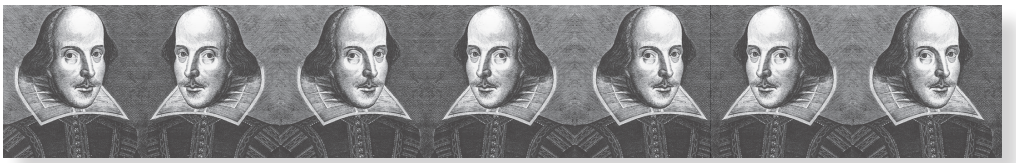

Poskromienia złośnicy porusza różne problemy[32], ale często wraca do rozważań o scenie szekspirowskiej.

Tretiak jest też autorem wielu recenzji, tak prac z dziedziny szekspirologii, jak i przedstawień sztuk dramaturga. W artykule „Literatura angielska: dwa zbiory sonetów" (1925) recenzuje przekład *Sonetów* Szekspira dokonany przez Jana Kasprowicza. W artykułach „Z nowszej literatury szekspirowskiej" (1922) i „Z najnowszej szekspirologii (1930–1936)" (1937) dokonuje krytyki monografii i artykułów szekspirowskich, które pojawiły się w tym okresie[33].

❧ Tretiak jest trzecim naukowcem-anglistą, który przyczynił się do upowszechnienia literatury angielskiej w Polsce jako krytyk i tłumacz, oraz włączył do badań nad twórczością angielskiego dramaturga. Był jedynym badaczem okresu międzywojennego który wprowadził problematykę teatru elżbietańskiego do polskiej szekspirologii.

Tretiak jest trzecim naukowcem-anglistą, który przyczynił się do upowszechnienia literatury angielskiej w Polsce jako krytyk i tłumacz, oraz włączył do badań nad twórczością angielskiego dramaturga. Był jedynym badaczem okresu międzywojennego który wprowadził problematykę teatru elżbietańskiego do polskiej szekspirologii. Pod koniec lat dwudziestych do trzech wielkich profesorów dołączył Stanisław Helsztyński (1891–1986), który rozpoczął wówczas swoje, trwające do lat osiemdziesiątych, badania nad twórczością Szekspira. Helsztyński rozpoczął studia anglistyczne w Monachium, a po odzyskaniu przez Polskę niepodległości kontynuował je na nowo powstałym uniwersytecie w Poznaniu. W 1925 wyjechał na stypendium do Wielkiej Brytanii, czego efektem było napisanie rozprawy *Polskie przekłady Miltona i Pope'a* oraz uzyskanie stopnia doktora w 1926. W tym samym roku Helsztyński został też mianowany asystentem w katedrze anglistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Po wojnie, w 1946 złożył rozprawę habilitacyjną na temat angielskiej powieści parlamentarnej – *Parliament and the English Novel in the Nineteenth and Twentieth Centuries*,

[32] W artykule „The Lunatic, the Lover and the Poet Are of Imagination All Compact" [„Wariat, kochanek, poeta – to trzy różne wcielenia mocy wyobraźni"] (1934) zajmuje się tłami sztuki, w „Humorze życia" (1935) – problemem stosunków między kobietami i mężczyznami.

[33] Recenzuje prace szekspirologów angielskich niemieckich, francuskich i polskich, takich jak: E.K. Chambers, R.W. Chambers, Dover Wilson, H. Granville-Barker, R. Dyboski, A. Nowaczyński.

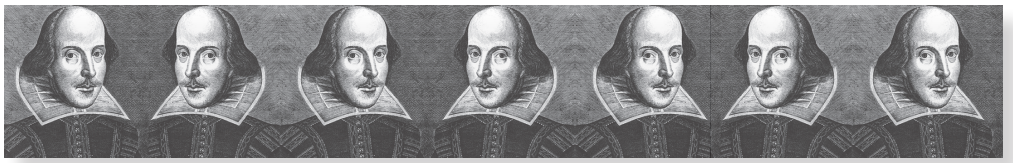

zdał egzamin habilitacyjny i w tym samym roku otrzymał tytuł docenta historii literatury angielskiej i amerykańskiej. Został kierownikiem Zakładu Filologii Angielskiej UW, który prowadził od 1948 do przejścia na emeryturę w 1961 roku.

Wysoką pozycję w polskiej szekspirologii Helsztyński uzyskał po II wojnie światowej[34], ale już przed wojną opublikował kilka prac poświęconych Szekspirowi. U progu kariery naukowej opracował wydania *Juliusza Cezara* (1929), *Makbeta* (1929) i *Snu nocy letniej* (1931), zaopatrując je w „Objaśnienia", w których podaje informacje o źródłach utworów, występujących postaciach oraz komentuje i wyjaśnia nieścisłości przekładu. W opracowaniach widać obawy przed prezentowaniem własnych przemyśleń i opinii, dlatego Helsztyński głównie prezentuje sądy znanych krytyków angielskich i polskich[35]. Dostrzega znaczący wpływ Szekspira na literaturę polską, więc obszernie komentuje tłumaczenia oraz obecność angielskiego dramaturga w polskiej kulturze[36].

Innymi pracami z dziedziny szekspirologii, które Helsztyński opublikował w początkowych latach swojej pracy naukowej, są eseje: „Stratford i *Sen nocy letniej*" (1926), „Krzywda Lady Makbet" (1927) i „Hamlet islandzki i Hamlet szekspirowski" (1930). W eseju „Stratford i *Sen nocy letniej*" zastanawia się nad źródłami czarodziejskiego świata *Snu nocy letniej*, dochodząc do przekonania, że rodzinne miasto Szekspira było inspiracją do napisania komedii. W kolejnym szkicu, „Hamlet islandzki i Hamlet szekspirowski", Helsztyński odnosi się do islandzkiego bohatera Amletha, którego uważa za pierwowzór Hamleta. Jest przekonany, że Szekspir,

[34] Helsztyński jest autorem: trzykrotnie wydawanej w latach 1964–1974 biografii Szekspira, szkiców *Moje szekspiriana* (1964), redaktorem *Dzieł dramatycznych* Szekspira (1964, 1973, 1981) i opracowań: *Hamleta* (1955, 1966), *Burzy* (1957), *Króla Leara* (1957) i *Snu nocy letniej* (1967).

[35] Prezentuje on opinie Dyboskiego, Tretiaka czy Tarnawskiego, a pisząc o wpływach Szekspira na polskich twórców – polonistów Szyjkowskiego i Windakiewicza.

[36] To podejście Helsztyński rozwinął w powojennych badaniach.

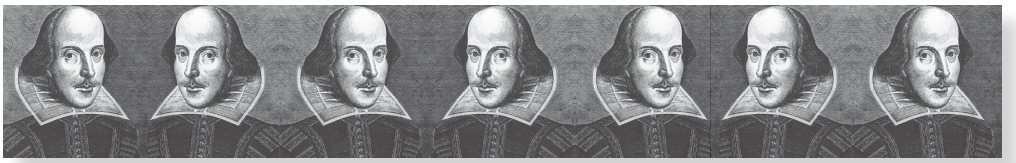

połączył elementy romańskie (francuskie tłumaczenie podstawowego źródła Szekspira – Saxo-Grammaticusa), islandzkie oraz francuskie (teatr w teatrze), ale nie zdołał ich odpowiednio zharmonizować, co, jego zdaniem, zrodziło problemy w interpretacji dramatu. W eseju „Krzywda Lady Makbet" Helsztyński zajmuje się postacią, która, jego zdaniem, została skrzywdzona przez dramaturga. Podaje więc wyniki swoich badań dotyczących prawdy historycznej o obojgu bohaterach i rozważa powody, które skłoniły Szekspira do pokazania obu postaci w zupełnie innym, dużo gorszym niż w źródłach historycznych, świetle.

W dwudziestoleciu międzywojennym, artykuły i rozprawy dotyczące twórczości Szekspira pisali również inni naukowcy, głównie poloniści. Najczęściej są to pojedyncze prace związane z jednym dramatem lub bohaterem budzącym zainteresowanie specjalisty innej dyscypliny naukowej. Autorem ważnej pracy o twórczości Szekspira jest Leon Piniński (1857–1938), profesor prawa, polityk i członek sejmu monarchii austro-węgierskiej. Wielki miłośnik angielskiego dramaturga i badacz jego twórczości w 1924 roku wydał pracę *William Shakespeare. Wrażenia i szkice z twórczości poety*. W pracy nie opiera się na badaniach naukowych, mając świadomość, że jak twierdzi: „brak mi niezbędnych warunków, by ściśle naukowe o wielkim poecie móc skreślić studjum" (Piniński, 1924: 7). Przedstawia natomiast własne refleksje o utworach Szekspira i bardzo subiektywne opinie o ich autentyczności, sformułowane na podstawie wrażenia lektury dramatów. W książce wyraźnie pokazuje swój stosunek do dzieł i własne poglądy, rzucając inne światło na spuściznę dramaturga. Jedyna praca szekspirologiczna Pinińskiego przez współczesnych mu krytyków została uznana za wielkie dzieło (Dyboski, 1925: 68), tym bardziej znaczące, że zawierające liczne refleksje filozoficzne, psychologiczne i estetyczne nasuwające się autorowi podczas studiów nad dziełami dramaturga.

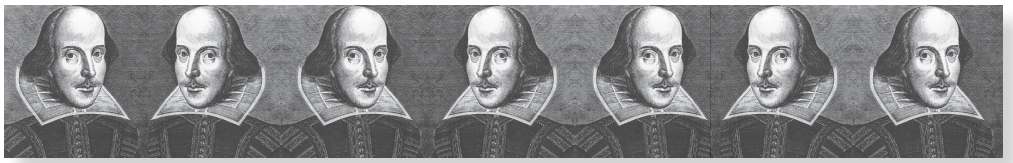

Naukowcami piszącymi o Szekspirze, głównie o historii jego odbioru w Polsce, są też poloniści: Marian Szyjkowski (1883–1952) i Wacław Borowy (1890–1950). Szyjkowski, w pracy *Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. Typ szekspirowski* (1923) pisze o pierwszych wystawieniach dramatów, o przekładach i szuka śladów angielskiego dramaturga w utworach polskich twórców, poczynając od autorów tworzących w XVIII wieku. Informuje też o wpływie Szekspira na Mickiewicza i Słowackiego w dwóch artykułach „Początki polskiego kultu Szekspira" (1916)[37]. Objaśnia w nich początki „polskiego Szekspiryanizmu" (Szyjkowski, 1916a: 1), omawiając pierwsze wystawienia teatralne przeróbek dramatów.

Kolejnym historykiem literatury polskiej badającym wpływ Szekspira na polskich twórców jest Borowy, który analizuje wstępną redakcję *Anhellego* Słowackiego w artykule „Echo Szekspira w *Anhellim*" (1918). We fragmencie pieśni trzeciej dostrzega dokładne odtworzenie myśli Szekspira wyrażonej w *Juliuszu Cezarze*. Z kolei krytykiem zajmującym się badaniem utworów Szekspira jest też publicysta i dramatopisarz Adolf Nowaczyński (1876–1944), który szuka odniesień do Polski w dramatach Szekspira w artykułach: „Polonjusz" i „Polonjusz. Rzecz o Polsce w Szekspirze" (1920), a kilka lat później wraca do tematu i poszerza go w pracy *Góry z piasku. Szkice literackie* (1922).

Po latach, w których Szekspir znany był głównie z przekładów, przedstawień teatralnych i nielicznych analiz dramatów, dwudziestolecie międzywojenne otworzyło nowy rozdział badań nad twórczością angielskiego dramaturga. Nowo otwarte katedry anglistyki i rozległa działalność naukowa i popularyzatorska pierwszych anglistów: Dyboskiego, Tarnawskiego i Tretiaka, a później również Helsztyńskiego przyczyniły się do poszerzenia wiedzy o Szekspirze. Pojawiły się wówczas nowe, coraz bardziej dopracowane

❧ Kolejnym historykiem literatury polskiej badającym wpływ Szekspira na polskich twórców jest Borowy.

[37] Dwa artykuły pod tym samym tytułem zostały opublikowane w dwóch kolejnych wydaniach *Nowej Reformy*.

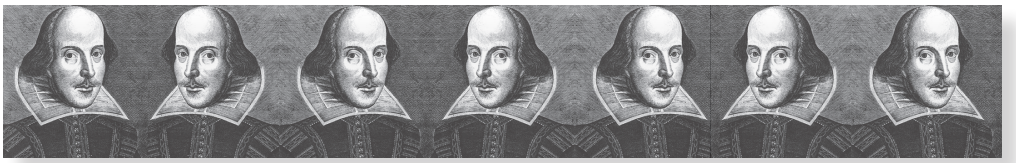

przekłady oraz rzeczowe opracowania naukowe różnych aspektów twórczości dramaturga. Wszyscy angliści oceniali twórczość angielskiego dramaturga, interpretowali poszczególne sztuki, włączali się do polemiki o autorstwie dzieł oraz podawali informacje o krytyce zagranicznej. Omawiali też polskie przekłady, szczególnie Tretiak i Tarnawski, wymieniając tłumaczy i oceniając efekty prac translatorskich. Wszyscy czterej krytycy podkreślali i opracowywali dzieje recepcji scenicznej Szekspira w Polsce. Często publikowali artykuły omawiające wystawienia teatralne dramatów, oceniając sposób gry aktorów, opisując kostiumy, scenografię i analizując postacie lub problematykę sztuk. Wszyscy w swoich pracach rozważali polski kontekst. Zastanawiali się dla kogo dzieła Szekspira były inspiracją, szukając śladów postaci szekspirowskich w literaturze polskiej. Poza anglistami wpływem dramaturga na rodzimą literaturę interesowali się badacze literatury polskiej, publikując prace, w których Szekspir wymieniany był jako źródło i natchnienie dla polskich autorów.

❧ Praca szekspirologów dwudziestolecia międzywojennego zapoczątkowała rozwój polskiej myśli szekspirologicznej, która bardzo rozwinęła się po II wojnie światowej.

Wszystkie prace anglistów szekspirologów są cennymi studiami o Szekspirze. Znajomość światowej literatury szekspirologicznej dała im wiedzę, która pomogła w opracowaniu własnych idei. Opierali się częściowo na pracach wielkich poprzedników, jak A. C. Bradley czy E. K. Chambers, ale ich analizy były własnymi pracami. Zwracali uwagę na inne elementy, a prezentowane opinie popierali przykładami ze sztuk. Analizując myśli i kształt artystyczny poszczególnych dzieł, konfrontowali własne spojrzenie z oceną szekspirologów różnych narodowości, ale podawali przede wszystkim rezultaty własnych badań. Praca szekspirologów dwudziestolecia międzywojennego zapoczątkowała rozwój polskiej myśli szekspirologicznej, która bardzo rozwinęła się po II wojnie światowej. Dzięki wysiłkowi niewielkiej grupy naukowców, Szekspir na stałe wszedł do polskiej nauki i stał się istotną częścią naszej kultury.

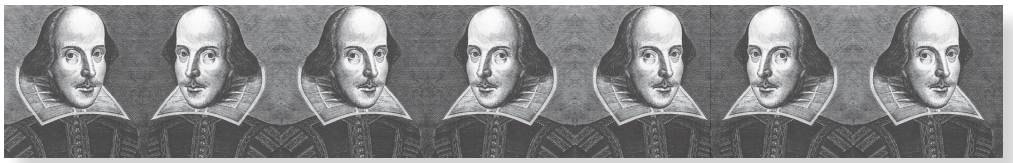

Prace cytowane

- Bela, Teresa; Mańczak-Wohlfeld, Elżbieta. *Professor Dyboski: Founder of English Studies in Poland*, Kraków: Universitas, 1998.
- —. „Roman Dyboski", w: *UJ Złota Księga Wydziału Filologicznego*, Jan Michalik i Wacław Walecki (red.), Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 2000: 284–289.
- Birkenmajer, Józef. „Oblicze i zasługi polskiej anglistyki", *Nowa Książka* 5 (1936): 241–247.
- Borowy, Wacław. „Echo Szekspira w *Anhellim*", *Pamiętnik Literacki* 1 i 2 (1918): 104–105.
- —. „Andrzej Tretiak", *Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego* 1938–45: 262–264
- Dyboski, Roman. „Dramaty pseudo-szekspirowskie", *Przegląd Polski* 172, (1909): 407–434.
- —. „Wstęp" i wstępy do dramatów. *Dzieła dramatyczne Williama Szekspira*, Kraków: Gebethner i Wolff, 1911–1913
- —. *O sonetach i poematach Szekspira*, Warszawa, Kraków: Gebethner i Sp., 1914.
- —. *Rytmika wysiłku i znużenia w twórczości Szekspira*, Moskwa: Drukarnia A. P. Popławskiego, 1917.
- —. „Zagadnienia szekspirowskie", *Przegląd Współczesny* 7 i 8 (1922): 175–198.
- —. „Studja z literatur obcych. Literatura angielska. Leon Piniński: Shakespeare", *Przegląd Warszawski* 40 (1925): 68–78.
- —. *William Shakespeare*, Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza, 1927.
- Fisiak, Jerzy. *English Studies in Poland: A Historical Survey*, Poznań: UAM, 1983.
- Gibińska, Marta; Ozga, Jadwiga. *Cracow University: The English Institute – Information for Foreign Guests and Visitors*, Kraków: The Jagiellonian University, 1980.
- Hahn, Wiktor. *Shakespeare w Polsce. Bibliografia*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1958.
- Helsztyński, Stanisław. „Krzywda Lady Makbet", *Wiadomości Literackie* 17 (1927): 1
- —. „Wstęp", w: *Juliusz Cezar.* William Shakespeare, Warszawa: Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska", 1929.

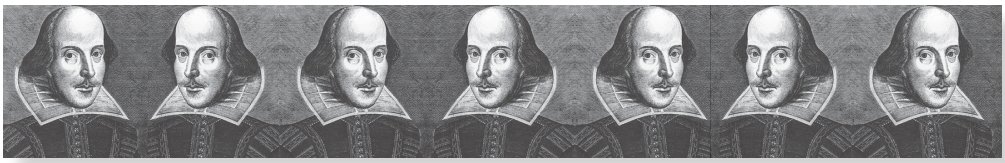

- —. „Wstęp", w: *Makbet.* William Shakespeare, Warszawa: Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska", 1929.
- —. „Strafford i *Sen nocy letniej*", *Wiadomości Literackie* 26 (1929): strona na mikrofilmie nieczytelna.
- —. „Hamlet islandzki i Hamlet szekspirowski", *Wiadomości Literackie* 34 (1930): 34.
- —. „Wstęp", w: *Sen nocy letniej*. William Shakespeare, Warszawa: Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska", 1931.
- —. „Przekłady szekspirowskie w Polsce. Wczoraj i dziś", *Pamiętnik Teatralny* 2 (1954): 1–91.
- —. *Moje szekspiriana*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1964.
- —. (red.). *Poland's Homage to Shakespeare*, Warszawa: PWN, 1965.
- —. *Kronika rodzinna. Autobiografia*, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1986.
- Krajewska, Wanda. *Recepcja literatury angielskiej w Polsce w okresie modernizmu 1887–1918*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972.
- Krajewska, Zofia. *Roman Dyboski*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk", 1968.
- Lasocka, Barbara, „Polski Szekspir klasyczny (i romantyczny)", w: *Od Shakespeare'a do Szekspira.* Jan Ciechowski i Zbigniew Majchrowski (red.), Gdańsk: Centrum Edukacji Teatralnej, Fundacja Theatrum Gedanense, Wydział Filologiczna-Historyczny Uniwersytetu Gdańskiego, 1993: 95–105.
- Limon Jerzy. *Gentlemen of a Company,* Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- Nowaczyński, Adolf. „Szekspir po polsku", *Szkice literackie,* Poznań: Spółdzielnia Wydawnicza Ostoja, 1918: 45–57.
- —. „Polonjusz", *Nowy Przegląd Literatury i Sztuki* 6, tom 2 (1920): 306–320.
- —. „Polonjusz. Rzecz o Polsce w Szekspirze", *Nowy Przegląd Literatury i Sztuki* 4, tom 2 (1920): 59–81.
- —. „Polonjusz. (o Polsce w Szekspirze)", w: *Góry z piasku. Szkice literackie*, Warszawa: F. Wyszyński i S-ka, 1922: 5–78.
- Piniński, Roman. *Shakespeare. Wrażenia i szkice z twórczości poety*, Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1924.
- Pudłocki, Tomasz. „Władysław Tarnawski. Przemyśl, lata przełomu", *Rocznik Przemyski* 1, Przemyśl: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu, 2002: 67–78.

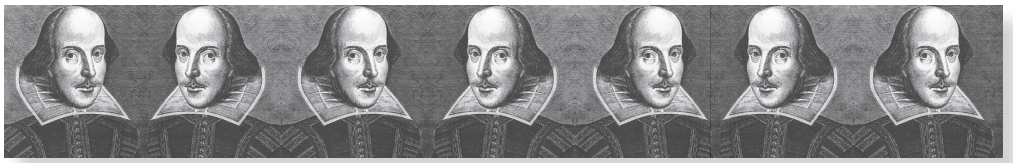

- —. „Przemyślanin w drodze do katedry uniwersyteckiej", *Rocznik Przemyski* 2, Przemyśl: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu, 2004: 71–92.
- Raszewski, Zbigniew. *Krótka historia teatru polskiego*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1977.
- Rożnowska-Szymczykowa, Jadwiga. „Bibliografia prac Władysława Tarnawskiego", *Rocznik Przemyski* 4, Przemyśl: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu, 1993/94: 55–70.
- Starnawski, Jerzy. *Sylwetki lwowskich historyków literatury*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1997.
- Szyjkowski, Marian. *Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. Typ szekspirowski*, Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza, 1923.
- —. „Początki polskiego kultu Szekspira", *Nowa Reforma* 176, 1916a: 1.
- —. „Początki polskiego kultu Szekspira", *Nowa Reforma* 178, 1916b: 1.
- Śródka, Andrzej; Szczawiński, Paweł. *Biogramy uczonych polskich. Część I – nauki społeczne*, Wrocław: Zakład Narodowy im Ossolińskich, 1983.
- Tarnawski, Władysław. *O polskich przekładach dramatów Szekspira.* Kraków: nakładem Akademii Umiejętności w Gebethner i Sp., 1914.
- —. „Wstęp". *Antoniusz i Kleopatra.* Shakespeare, William, Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza, 1921.
- —. „Szekspir czy nie Szekspir?", *Przegląd Warszawski* 2 (1923): 319–343.
- —. „Wstęp". *Romeo i Julia.* Shakespeare, William, Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza, 1924.
- —. „Wstęp". *Juliusz Cezar.* Shakespeare, William, Kraków: L. Anczyc i Spółka, 1925.
- —. *Historia literatury angielskiej. Od czasów najdawniejszych do Miltona i Drydena*, Lwów: nakładem księgarni Jakubowskiego, 1926.
- —. „Falstaff a religia Szekspira", *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie* 1 (1929): 10–19.
- —. „Szekspir Kasprowicza", *Gazeta Warszawska* 372 (1929): 8.
- —. „Postać Szajloka w *Kupcu weneckim*", *Kurier Poznański* 36 (1930): strona na mikrofilmie nieczytelna.
- —. *Historia literatury angielskiej od Swifta do Burne'a i Burnsa*, Lwów: K.S. Jakubowski, 1930
- —. „Wyniki badań shakespearowskich XX wieku", *Przegląd Humanistyczny* 3–5 (1931): 435–451.
- —. *Szekspir. Książka dla młodzieży i dorosłych*, Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. 1931b.

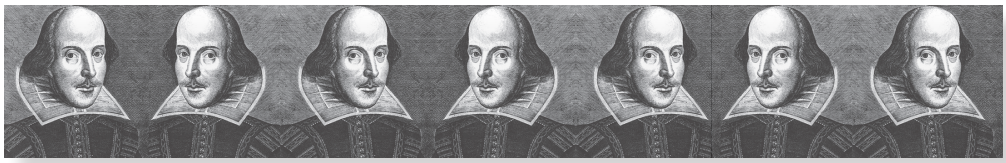

- —. *Szekspir Katolikiem*, Lwów: Towarzystwo Naukowe we Lwowie, 1938.
- —. „W jakich przekładach grać Szekspira", *Tygodnik Warszawski* 7 (1945): 12.
- —. „Trochę o metaforze a trochę o sobie samym", *Zdrój* 14–15 (1946): 9.
- Tretiak, Andrzej. „Wstęp". *Burza.* Shakespeare, William, Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza, 1921.
- —. „Wstęp". *Hamlet.* Shakespeare, William, Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza, 1922a.
- —. „Wstęp". *Makbet.* Shakespeare, William, Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza, 1922b.
- —. „Z nowszej literatury szekspirowskiej", *Przegląd Warszawski* 7: (1922): 63–80.
- —. „Wstęp". *Król Lir.* Shakespeare, William, Kraków: Drukarnia Literacka, 1923.
- —. „Scena szekspirowska", *Scena Polska* 4: (1924): 291–315.
- —. *Środki artystyczne sceny szekspirowskiej*, Warszawa: Wydawnictwo Towarzystwa Przyjaciół Reduty, 1925.
- —. „Inscenizacja *Juljusza Cezara* na scenie szekspirowskiej", *Listy z Teatru* 6 (1925): 181–186.
- —. „Czy Szekspir był autorem 'Szekspira'?", *Wiadomości Literackie* 15 (1925): 3.
- —. „Wstęp". *Otello.* Shakespeare, William, Kraków: Drukarnia Literacka, 1927.
- —. „*The Merchant of Venice* and the 'Alien' Question", *The Review of English Studies* 20 (1929): 402–409.
- —. „The Lunatic, the Lover and the Poet Are of Imagination All Compact", *Teatr* 1 (1934): 7–9
- —. „Humor życia (*Poskromienie złośnicy*)", *Teatr* 7 (1935): 7–8.
- —. „Kompozycja Antoniusza i Kleopatry W. Shakespeare'a", w: *Sprawozd. z posiedzeń T. N. W. Wydz. I*, z. 1–3, Warszawa: Towarzystwo Naukowe Warszawskie, 1937: 1–53.
- —. „Z najnowszej szekspirologii", *Przegląd Współczesny* 184–5 (1937): 49–79.

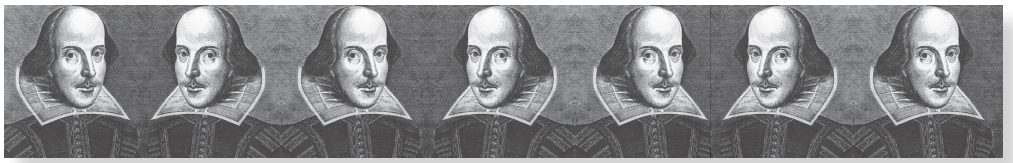

Elżbieta Stanisz

Shakespeare Criticism in Poland in the Inter-war Period

The article presents achievements of selected Polish Shakespeare scholars of the inter-war period. The growing demand for English literature, which began in Poland at the beginning of the twentieth century, created conditions for setting up Polish universities which could provide specialists in the field. In 1908 the first Chair of English Language and Literature was established in Cracow and Roman Dyboski became the first specialist in the new academic discipline. After World War I, in the re-born Poland, Warsaw and Lvov universities opened English departments, with Władysław Tarnawski and Andrzej Tretiak, both specialists in literature and culture, as their chairs. The three scholars did research and published works on different aspects of English literature, but all of them focused primarily on Shakespeare. Their books and articles not only made the English dramatist more accessible to Polish readers and improved understanding of his dramas, but also initiated Polish research in Shakespeare's works. The scholars knew and used the critical output of foreign specialists in Shakespearean studies, but their works presented the results of their own research. Their contribution to Shakespearean studies and their achievements in scholarship were so important that their memory should be revived and their work should be brought closer to people in our times.